Vukics András

A HAGYOMÁNYOS MESE SZELLEMI VALÓSÁGA

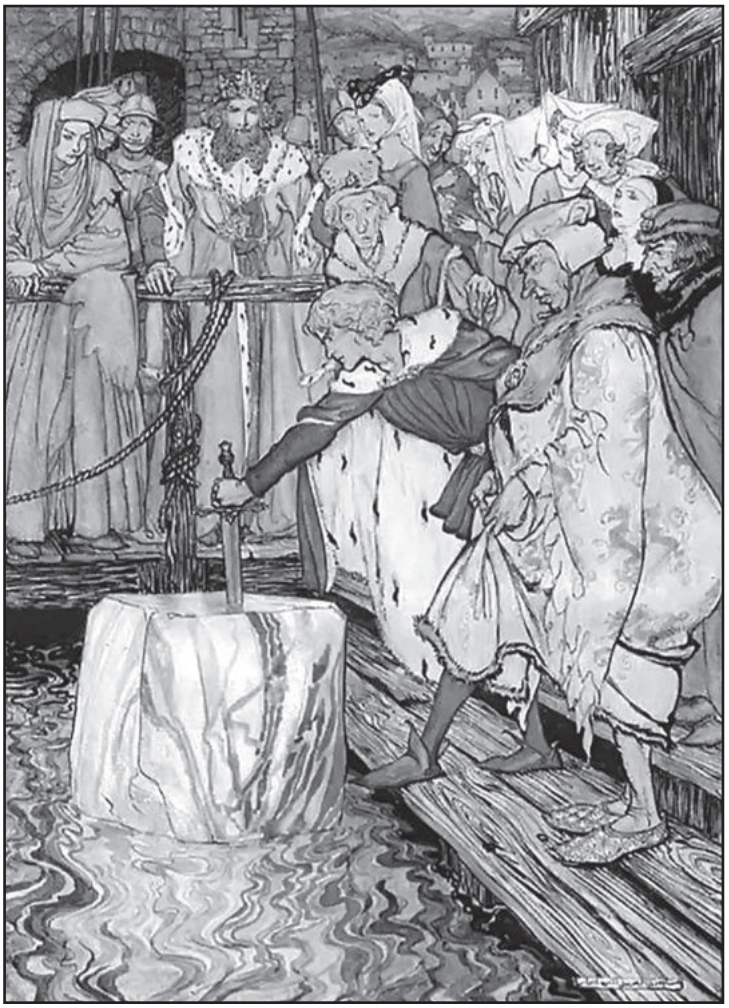
2. rész
A szellemi törekvés, eredet és cél egyetemes szimbólumai

Folytatjuk megkezdett tanulmányunkat a hagyományos mese szellemi-intellektuális valóságában, előbb azonban tézisszerűen összegezzük a bevezető részben[1] elért eredményeinket. A nagy hagyományos mesék – és jelen tanulmányban a „mese" szó alatt kizárólag ilyeneket értünk, s e kategóriából hozunk példákat – a szellemi úttal kapcsolatos archetipikus történetek elbeszélései egy sajátos szimbolikus nyelven, melyet a mese színfalai többé-kevésbé rejtjeleznek. A történések a szellemi út mozzanatait; a helyek a lélek egyes terrénumait vagy a különböző szellemi állapotokat; a karakterek pedig ugyancsak az ilyen állapotokat, a törekvés állomásait illetve a különböző szellemi diszpozíciókat szimbolizálják. Mivel a szellem működése az egyesítés jegyében áll, a mese ilyen jellegéből következik, hogy a gerincét alkotó szimbólumok mind egy horizontalitás – földrajzi, etnikai, kulturális kiterjedés –, mind pedig egy vertikum – társadalmi és intellektuális rétegződés – mentén figyelemreméltó egyezéseket mutatnak. Ez odáig elmegy, hogy szempontunkból nincs lényegi különbség a mese és aközött sem, amit mítosznak szokás nevezni. Tételeztük a narráció egy olyan, primordiális formáját, amely szintetizálja a mesét és a mítoszt,[2] és amely egy, az Aranykortól kevésbé eltávolodott világ mitológiája.

Jelen tanulmány szempontjából a mese az elsődleges kategória, és a mítoszt itt olyan mesének tekintjük majd, melynek színfalai némileg eltérnek az általános meseiektől. A két kategória ilyen egyesítése nagymértékben megkönnyíti témánk tárgyalását, hiszen átjárhatóvá teszi egymás közt a mítoszt és a mesét, és lehetővé azt, hogy szimbólumaikat egymás segítségével értsük meg, ha a szükség úgy hozza.

A mese és a mítosz magasabb rendű és ezért igazabb, mint a közönséges valóság, bár az utóbbi is teljesen szimbolikus, hiszen semmi sem létezhet, ha nem valamely archetípusra utaló szimbólum. A mese azonban olyan primordiális szimbólumokat használ (király, kastély, hegy, királyfi, királyleány, erdő, vadász, vitéz és így tovább), melyek egyetemességük okán közelebb állnak a – főként ugyancsak az univerzalitással jellemezhető – archetípusokhoz. Ezt erősíti a mesei tényezők névtelensége is, vagy a mesés illetve mitikus, gyakran beszélő nevek. A hétköznapi valóság és történések felett tehát téte-

[1] Vukics András: A hagyományos mese szellemi valósága. *Magyar Hüperión* (Budapest) 2. évf. 4. sz. (2014) 418–435. o.
[2] Uo. 427. o.



lezhetjük az archetipikus valóság és történések szintjét, mely amazt megelőzi és meghatározza. Mivel pedig a mesék közel állnak az archetípusokhoz, transzponálva azt is mondhatjuk, hogy azért történik egyáltalán bármi a világban, mert vannak mesék, és a világbeli történések mesék újrajátszásai partikulárisabb, vonatkoztatottabb szinteken. A mese illetve a mítosz tehát „hiperhistória".

Jelen áttekintésünkben részben azért hangsúlyozzuk mindezt, mert megmutatja, hogy a mesére való rátekintésünk nagyban rokon azzal, amely Julius Evola *A Grál misztériuma* című művét[3] jellemzi. Ezt a munkát számos kritika éri diszciplínájukhoz bizonyos tekintetben modern módon viszonyuló történészek, filológusok és a bölcsészet egyéb ágainak művelői részéről. E kritikai megnyilvánulásokra annyit érdemes reagálni, hogy Evoláé nem történeti és filológiai igényű mű. Elsődleges törekvése bizonyos, a Grálhoz kapcsolódó lovagi mítoszok szellemi-intellektuális értelmezése, a szellemi útra vonatkozó szimbólumaik felfejtése. Történelemről főként a történelemfeletti oldaláról beszél, vagyis, hogy bizonyos ilyen – a mítosz mint hiperhistória által jelzett – tendenciák hogyan vetülnek a történetiségbe.

Ama kérdésre pedig, vajon a történelemfeletti valóság-e, és bírt-e relevanciával például a középkori ember számára, maguk az Evola által is vizsgált mítoszok adnak pozitív választ. Azt a konkrétabb kérdést, miszerint a középkori császárokat tekinthették-e bármilyen módon és mértékben Krisztus földi helytartójának, minden különösebb magyarázat nélkül is elegendően megválaszolja a Grál-mondakör Artúr királyával kapcsolatos Avalon-mítosz és a *rex quondam rexque futurus* jövendölés, mely Krisztus evilágból való felemelkedését követő második eljövetelének prófeciájával állítható párhuzamba.[4] Annak kimondásától sem kell félnünk, hogy valójában *nincs is éles határvonal történelem és mítosz között*. A történelemben visszafelé

[3] Debrecen, 2001, Kvintesszencia.

haladva ugyanis az emberi létezés feltételei is megváltoznak: a szoros individuális, idő- és térbeli, anyagi feltételek a meghaladás értelmében feloldódnak, finomodnak és átadják helyüket az ahhoz hasonló feltételeknek, melyek a mítosz világát jellemzik.

Úgy tűnik tehát, hogy a hagyományos mesék olyan tartalmakat is elbeszélnek, amelyeket bizonyos okoknál fogva más módon nem lett volna szerencsés kimondani – a színfalak általi rejtjelezésnek részben ez a szerepe. Ez nem jelenti azt, hogy a mese ezen okokkal szemben szándékozna megnyilvánulni, hiszen éppen a rejtjelezés attitűdje mutatja, hogy tiszteletben tartja azokat. Mindössze arról van itt szó, hogy ugyanazon tartalom lényegesen eltérő jelentőséggel bírhat a befogadó szellemi szintjétől függően. Ezen egész jelenségkörre jó példa a transzgresszív mesehősöké, akikkel a későbbiekben részletesen is foglalkozunk majd. E típus legkifejezettebb képviselője az ördöggel paktáló katona alakja, aki valamilyen módon mindig felülkerekedik az ördögön.[5] Ő a színfalak előtt ugyan a leggyakrabban komikus színben tűnik fel, ám elért eredményei megmutatják, hogy a színfalak mögött a mese nagyon is komolyan veszi ezt a típust.

Többször használtuk már a „mese színfalai" kifejezést, amelyet a továbbiakban példákon keresztül is megvilágítunk. A színfalak teszik a mesét olyan történetté, amely többé-kevésbé egy közönséges elbeszélés logikájának, illetve vallási, kulturális, társadalmi feltételeknek is megfelel, esetleg odáig elmenően, hogy gyermekeknek is mesélhető. A színfalak előtti történet lehet érzelmes, szomorú, vidám, izgalmas és így tovább, itt tehát főként lelki hatásról van szó. A szellemi-intellektuális tartalom leggyakrabban a színfalak mögött húzódik meg. A mese színfalait könnyű többé-kevésbé hitelesen utánozni, erre számos példát látunk szerzői „mesékben", a mögöttük meghúzódó tartalmat azonban nem, és az soha nem is lehet „szerzői". A szellemi-intellektuális tartalom teszi a mesét valódi mesévé, hogy ne pusztán a pszichológia vagy a racionalitás szintjén ható, dogmatikus, didaktikus vagy moralizáló elbeszélés legyen.[6] Megfigyelhető, hogy a színfalak mögött meghúzódó mondanivaló mintegy mágikusan „hat": akkor is képes pozitív lelki hatást kifejteni, ha a hallgatóban – főleg a gyermekben – emberi szinten nem tudatosul.

Jelen tanulmányunk célja a leguniverzálisabb, az eredetre, a célra és magára a szellemi törekvésre vonatkozó szimbólumok egy csoportjának bemutatása. A szimbológiai meseexegézis nagy óvatosságot igénylő terület, két fő okból. Egyrészről a szimbólumok elbeszélhetőségének,

[4] [Az előző oldalhoz] A középkor császárait és nagy királyait pedig nem egy esetben tekintették Artúr leszármazottjainak, nem vagy nem kizárólag biológiai értelemben. Egyetlen példa a későbbi időkből: I. Maximilian (1459–1519) szent német-római császárnak, „az utolsó lovagkirálynak" az innsbruck-i Hofkapellében található kriptája körül a 16. században felállították őseinek életnagyságot meghaladó bronzszobrait, melyek között Artúr király is megtalálható. Tirollal és a Grállal kapcsolatban lásd Julius Evola: Religiosity in Tyrol. In uő: *Meditations on the Peaks*. Rochester (VT), 1998, Inner Traditions.

[5] E típus legkitűnőbb példája „Vidám Koma" meséje (*Grimm* 81.), aki egy sajátos módon a Pokol egészét legyőzi. Lásd továbbá „Az ördög kormos komája" (*Grimm* 100.) és „Az ördög meg az öreganyja" (*Grimm* 125.) című meséket. Az utóbbival kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy az „ördög öreganyja" a „Nagy Anya" archetípusának legtisztább megjelenése a mesék világában. A katonát némileg más árnyalatban látjuk viszont „A bivalybőr csizma" meséjében (*Grimm* 199.), ahol egy erdei kaland során a haramiák elleni küzdelemben még a királynál is magasabb dignitást mutat.

[6] Mint ahogy sok modern szerzői „mese" az. Ez szíven szúrja a mesét, a hallgatóságban – főleg a gyermekben – pedig a kielégítetlenség, sőt, a becsapottság érzését hagyja hátra. Lásd Vukics András: i. m. („A hagyományos mese nem a pszichológia területe" és „A szerzői mesékről" című fejezetek)

diszkurzív felfejtésének komoly elvi korlátai vannak, amit a szimbolizmus használata már önmagában jelez, hiszen hagyományosan azért alkalmaztak szimbólumokat, hogy olyasmit közöljenek, amit más módon nem lehet. Illúzió és a szimbolikus kifejezésmóddal szembeni tiszteletlenség volna tehát azt gondolni, hogy egy ilyen elbeszélést a szimbólumok „megmagyarázásával" kielégítően lefordíthatunk közönséges, modern nyelvre. Minél speciálisabb egy szimbólum, annál nehezebben önthető szavakba, míg az univerzálisabb szimbólumokról nagyon sokat lehet mondani, de mindvégig tudatában kell maradnunk annak, hogy ezek összessége sem ér fel amazok szintetikus valóságához.[7] Másodszor, a mese áthagyományozódása is komoly nehézségeket támaszt, amelyek ugyancsak a partikuláris tényezők szintjét sújtják nagyobb erővel: efelé haladva egyre nehezebb elválasztani az esetlegességet a mesében valamely – nem feltétlenül pusztán emberi – szellemi tekintély által elhelyezett tudatos tartalomtól.[8] Bizonyos elemek torzulása sokszor nyilvánvaló, máskor azonban nagy körültekintést igényel az autentikus szimbolikus réteg azonosítása.

király, királyatya, atya

Amint bevezető tanulmányunkban indokoltuk – a modern műmesékből és mesefeldolgozásokból tájékozódó mai meseolvasó számára talán meglepő módon –, a hagyományos mesék nem monarchia- illetve királyellenesek, hanem elsöprő többségükben nagyon is igenlik a hagyományos társadalmi berendezkedést illetve méltóságokat.[9] Ezt ismét aláhúzza a mostani kiindulópontunkat képező tézisünk, miszerint a király, az öreg király illetve a királyatya típusa a mesékben legáltalánosabban magának Istennek, különösen – a keresztény Szentháromság keretében szólva – az Atyának, az első isteni személynek a szimbóluma. A mesékben ugyancsak univerzális szimbólumként jelenlévő atya karakter gyakran hasonló értelmű, de a kifejezetten királyi atya típusa nyilvánvalóbban jeleníti meg ezt a szimbólumot.[10]

A mesék gyakori kiindulópontja, amikor a főhős még (király)atyjánál tartózkodik. Ez egy primordiális, meg-nem-nyilvánult, a megnyilvánulást, teremtettséget, teremtményiséget a meghaladás értelmében megelőző, vagy annak

[7] Például egy természeti környezetben is a legaprólékosabb részletekig elmenően minden szimbolikus, de ezekről egyre kevesebbet lehet mondani, ahogy a részletek felé haladunk, míg az olyan létezők szimbolikája, mint a Nap, a Hold, a fa, a folyó, az ember, az egyes állatfajok és így tovább, több oldalról megközelítve is hosszasan fejtegethető.

[8] A – nem feltétlenül pusztán emberi – áthagyományozás kapcsán lásd Vukics András: i. m. („A mese alapvetően nem etnológiai terület" című fejezet)

[9] Uo. 429. o.

[10] Úgy tűnik, a mítoszok esetében – ha nem kifejezetten törekvés eredményeként elért királyságról van szó – e megállapítás kevésbé érvényes, ami a mítoszról általunk korábban elmondottakkal függ össze, miszerint a mesénél jobban kötődik a történetiséghez, a szereplő királyi személyek pedig (mitikus) leszármazási láncokba illeszkednek (lásd Vukics András: i. m. „Mese és mítosz" című fejezet). Például a *Trisztán*-történet Marke királya nemhogy magasabb rendű lenne a főhősnél, de inkább Trisztán egy lefokozott arculatának tűnik, aki Izoldának (csak) férje, míg a szerelem valódi alanya és tárgya a főhős. (A *Trisztán*ban Marke, gyökérértelmét tekintve, így a hamis vőlegény típusát jeleníti meg [lásd később].) Artúr király minden nagyszerűsége mellett egy szellemi törekvő képét is mutatja, aki nem áll egyértelműen és minden tekintetben Kerekasztalának lovagjai felett, amint azt például Ginevra és Lancelot kapcsolata illusztrálja. Mindez fokozottabban érvényes a görög mítoszok királyalakjaira, hiszen a klasszikus görögségben a királyság vagy császárság eszméje metapolitikai szinten sem jelent meg olyan módon, amely a Világkirály ideájával nyilvánvaló kapcsolatba hozható lenne.

felső határán álló állapotot jelez. Azt az állapotot – vagy az egyik olyan állapotot, hiszen primordiális állapot többféle szinten felvethető –, amelyet a bibliai teremtéstörténet az Édenkert szimbólumával jelenít meg, ahol az Úr Isten *„a kertben járkált az alkony hűvösén"* (Ter 3,8), vagyis az Édenkert embere jóval közvetlenebb kapcsolatban állt Vele, mint a megnyilvánulásba illetve történetiségbe vetett ember.

E kiindulópontból maga a mese egy olyan ciklus „történetének", elbeszélésének tekinthető, amely az Atyaistennel való együttlét, egység állapotából egy, a megnyilvánulásba[11] való leereszkedést, majd újbóli felemelkedést követően ismét a megnyilvánulatlanba tér vissza. A szellemi törekvés ciklusa ez, amelynek keresztény prototípusa maga a *Fiú*isten, Krisztus története.[12] Az újbóli felemelkedés, vagyis a szellemi út és annak végeredménye a mesében néha egyszerűen az atyához való visszatérésként jelenik meg, gyakran azonban úgy, hogy a törekvő – a kezdeti királyfi vagy szegénylegény – maga ragadja meg a királyi méltóságot, amely összefügghet egy áhított nő megszerzésével, az arannyal, egy ország meghódításával, egy – gyakran hegytetőn álló – kastéllyal.[13]

Ez a fiú által célként elért királyság ugyan a mese szerint – annak színfalai előtt – más, mint az eredeti, az atya királysága, mégis ugyanaz, hiszen Isten szintjén már nem tételezhető „más". Az a kérdés, hogy mégis mennyiben más ez, egyenértékű azzal, hogy a szellemi törekvő egész ciklusának mi az oka, értelme és eredménye, mennyivel több a beérkezett szellemi törekvő, mint az, amelyik még meg sem született. Összefügg azzal, hogy mi az Atya és a Fiú viszonya, közvetve pedig azzal is, hogy mi a Teremtés értelme, mennyivel több Isten a Teremtésével együtt, mint Isten önmagában. E kérdések végérvényesen nem válaszolhatók meg a racionalitás szintjén, a válasz meghaladja a közönséges nyelviséget – és hagyományosan a metafizika, a teológia és egyéb diszciplínák mellett a mesék és mítoszok nyelvén is szóltak erről –, megközelítőleg azonban egy hármas jellemzéssel írhatjuk körül. A három szempont külön-külön önállóan, egymás mellett és egy hármas szintézisben is megállja a helyét, és igazságuk mindezen módozatokban komoly kontempláció révén tárulhat fel. *(1)* A ciklusban egyáltalán semmi nem történik. E szempont szerint a Teremtés egészének jelentősége és valósága elhanyagolható Istenéhez képest. *(2)* Egy ciklus során csak infinitezimális emelkedés megy végbe, és a cél eléréséhez meghatározatlan – kontinuum – számosságú ilyen ciklusnak kell lezajlania, az összes lehetséges létező külön-külön ciklusaként.[14] *(3)* Egyetlen ciklusban is a legnagyobb, kozmikus léptékű tett zajlik le (*„Én pedig, ha felemeltetem a földről, magamhoz vonzok mindeneket"* [Jn 12,32]), amely az Atya akaratából és az ő – gondviselésszerű – segítségével valósul meg. E szempont szerint a

[11] A „megnyilvánulás", „megnyilvánult világ" kifejezések jelen tanulmány szempontjából egyenértékűek a „teremtett világ", „létezői lét", „kozmosz", „evilág" kifejezésekkel. E fogalomkör a modern értelemben felfogott „anyagi" világnál átfogóbb valóságot jelöl, magában foglalván egyebek mellett a lélek szféráját is, annak makrokozmikus megfelelőjével együtt (szubtilis tartomány).

[12] A kozmosz teljessége is ugyanilyen cikluson megy keresztül, de mint passzív, magára hagyatott kozmosz, története során folyamatos hanyatlásban és alászállásban van. Ha azonban aktívan megváltott és Krisztussal együtt az Égbe emelkedő arculatát tekintjük, akkor történetének a felszálló ága is tételezhető és tapasztalható.

[13] Legszembeszökőbb, már az elnevezésekben megmutatkozó példaként lásd „Az Aranyhegy királya" című mesét (*Grimm* 92.) vagy *Aranytetősi* királyleány személyét („A hűséges János" [*Grimm* 6.]).

[14] Vö. René Guénon: *The Symbolism of the Cross*. Hillsdale (NY), 2001, Sophia Perennis. Különösen 22. fejezet.

Teremtés egésze értelmezhető úgy, mint (az) egyetlen létező szellemi törekvésének színpada.

A mese szerint a ciklus hatalmas tett, amely nélkül nem is létezne mese, és aki kezdetben királyfi volt, aki még csak *együtt* volt atyjával, az a végére már *maga* a király. Úgy tűnik tehát, hogy a mese a *(3)*-as aspektust hangsúlyozza legerőteljesebben, ám az olyan megoldásoknál, amikor az atyához való visszatérés a mese eredménye, az *(1)*-es aspektus is megjelenik. Ugyanakkor gyakran történik utalás arra is, hogy a primordiális kezdőállapotból ki- és a történetbe való belezuhanásnak negatív arculata is van, amely megjelenhet komoly megrázkódtatást okozó eseményként, máskor viszont a háttérben marad, és a negatívum a mese közvetlen logikája szerint nem nyilvánvaló, azonban a színfalak mögött kitapinthatóan jelen van. Helyenként valamely külső erő szakítja ki a főhőst primordiális állapotából, amely a mese szerint lehet kifejezetten gonosz, mint például az öreg szakács alakja „A szegfű" meséjében (*Grimm* 76.), de megnyilvánulhat egy olyan karakter működéseként is, aki később magasrendű szellemi vezetőnek bizonyul (például „Vasjános", *Grimm* 136.). Mindemellett nemritkán a *(3)*-as aspektus egy olyan árnyalata jelenik meg, miszerint a kiinduló állapotban bizonyos hiátus, vágy támad, melyből kifolyólag a ciklus elindul, és annak eredményeként betöltésre kerül. Az így megvalósuló állapot a mese szerint magasabb és teljesebb, mint az eredeti.

A törekvő által végigjárt ciklus ilyenkor gyakran küldetés formáját ölti magára. A cél ekkor jól meghatározható: olyasvalami megtalálása a megnyilvánult világban, ami a transzcendens kezdőállapotban nincs meg. Ez végső értelemben maga az isteni immanencia mint az Abszolútum legmagasabb megragadható lehetősége, miszerint nemcsak transzcendens a Léthez képest, hanem „megszületik" a létezésben. És bár ez végső soron az összes létező formájában megtörténik, vagyis semmi sem létezhetne, ha nem isteni inkarnáció volna, a mese az isteni immanenciát kitüntetett szimbólumokkal is jelzi, melyek birtokba vétele a küldetés célja. Ezen értelmezés különösen kitüntetett az olyan esetben, amikor kezdetben a királyfi atyja nagyon öreg, halálán van vagy megvakul. Egy túlzottan önmagába zárt, a Lét felé nem eléggé nyitott transzcendens állapotról van ilyenkor szó, amelynek feloldása az immanencia szimbólumának – például az Élet Vizének[15] – birtokba vétele révén történik meg, amely meghozza a király számára a gyógyulást (lásd „Az élet vize", *Grimm* 97.). E vonatkozásban gyakran találkozhatunk a kert, az alma, a fa és a madár szimbólumaival is.[16] A küldetésmesék egy lehetséges kézenfekvőbb értelmezése szerint az eredményként elért állapot a transzcendencia magasabb fokával rendelkezik, mint a kezdőállapot. A küldetés gyakran ilyenkor sem mutatja az egyértelmű emelkedés képét, hanem a kezdőállapot elhagyása után ugyancsak jelen van az alászálló fázis.[17] E két különféle szintű értelmezés esetenként egymással párhuzamosan is érvényes lehet.

[15] Az Élet Vize életesszencia, az az oldószer, amelyre a hermetikus „solve et coagula" *dictum*ának első fele utal: működésének lényege egy megrekedt transzcendens állapot feloldása az immanencia révén. Érdekes, hogy az A. Ny. Afanaszjev által gyűjtött orosz varázsmesékben (*A tűzmadár*. Budapest, é. n., Magvető) gyakran a Halál Vizével együtt szerepel. Ekkor egy másik értelmezés kerül előtérbe: az emberi élet oldaláról nézve az életfeletti élet esszenciájaként jelenik meg. A Halál Vize ez esetben azért szükséges, mert valamit meg kell halasztani az emberből ahhoz, hogy egy magasabb szintű élet megvalósulhasson, a hermetikus *putrefactio* műveletének értelmében.

[16] Lásd például „A pelikánmadár" (Benedek Elek gyűjtése), „A vak király" (In Arany László: *Magyar népmesék*. H. n., 1979, Móra) illetve némileg más árnyalatban „A királyfi, aki nem ismerte a félelmet" (*Grimm* 121.).



A király mint az Atyaisten szimbóluma mindentudó, mindenható és mindent-megtevő: a – nem feltétlenül és nem csak morális értelemben véve – tökéletesen jó. Gyakran olyankor is ő mozgatja a szálakat, ismeri és előmozdítja a végkifejletet, amikor a színfalak előtt meglepődik az eseményeken, esetleg vágyak mozgatják, valamilyen hiányt és nyomorúságot szenved és így tovább. Hiszen ilyenkor is ő küldi – sőt, esetenként kényszeríti és űzi – a törekvőt útjára, a ciklus bejárására, és – a mese szerint esetleg már egy másik királyi személyként – bábáskodik a befejezésnél, végső soron akár át is adva királyi rangját a beérkezett törekvőnek.

A „tökéletességben megbúvó hiány" (vagy „hiánnyal teljes tökéletesség") e paradox helyzetére a mesében általános példa az, amikor a királyatyának csak leánygyermekei vannak. Egy bizonyos módon megüresedett trónról van ilyenkor szó, várakozásról a kérő képében megjelenő örökösre, aki tehát egyben a királyatya fiának szerepét is képes betölteni. És bár a nem elegendően kvalifikált – képességeihez mérten túlzottan nagyravágyó – jelentkező feje könnyen karóba kerülhet, hiszen a tét óriási, megfelelő együttállás esetében az út sokszor meglepően akadálytalanul és egyenesen vezet a királylány kezéhez és a trónhoz.

A „tudó király" típusa, aki látszólag akár meg is lepődik a fejleményeken, ám a színfalak mögül mozgatja a szálakat, gyakran megjelenik a Hamupipőke típusú mesékben, legtisztábban pedig azok egy különleges kategóriájában, az állattá változott királyfi[18] mesetípusában. Ennek egyik legjellemzőbb képviselője a „Szamaracska" meséje (*Grimm* 144.), melyet most kissé hosszabban idézünk fel, így talán megéreztetve az olvasóval a Grimm-mesék eredeti, egészen sajátos atmoszféráját.

[17] [Az előző oldalhoz] A küldetéses mesetípus egyik legkiemelkedőbb példája „Az aranymadár" (*Grimm* 57.), melynek Európa-szerte számos változata létezik. Itt már a kezdeti állapotban jelen van egy aranyalmát termő fa, mégis hiányt szenved, hiszen felmerül az aranymadár megszerzésének vágya, a végállapot pedig ezen felül az aranylovat és az aranykastély királyleányát is birtokolja. A kettő között azonban egy rozzant fogadó, egynémely tömlöc és egy kút feneke is az út állomásai közé tartozik.

[18] Figyelemreméltó, hogy az állattá változás vagy állatként születés a mesében döntően a fiúk osztályrésze, míg a leányok, ha nem emberként, akkor többnyire szörnyként jelennek meg (például „Az Aranyhegy királya" [*Grimm* 92.], „A királyfi, aki nem ismerte a félelmet", „A kristálygömb" [*Grimm* 197.]). A fiúk esetében inkább ártalmatlan állatokról van szó: béka, sün, szamár, róka és így tovább.

Egy királyi pár sokáig vágyik gyermekre, ám amikor Isten végül teljesíti kívánságukat, nem ember jön világra, hanem kicsi szamaracska. A királyné vízbe veszejtené, ám a király kijelenti, hogy Szamaracskát az Istentől kapták, így fia lesz és örököse. A királyfi kedvezőtlen testi adottságai ellenére mesteri lantjátékossá lesz. Egy napon a kertben sétálgatva a kút vizében meglátja szamáralakját. Ettől elszomorodik és elhagyja otthonát. Bolyongásai után egy öreg király udvarába érkezik, akinek egyetlen, de gyönyörű leánya van. Az udvart elbűvöli lantjátékával, szamáralakja miatt azonban kinevetik, és előbb a szolgák, majd a vitézek közé akarják ültetni. Szamaracska tiltakozik, kijelenti, hogy ő előkelő, és a király mellett akar ülni. A király nyájasan eleget tesz kívánságának, majd felteszi a kérdést: „Szamaracska, hogy tetszik neked a leányom?" Szamaracska odafordul a lányhoz, végigméri, bólint, és így szól: „Szavamra, szerfölött; olyan szép, amilyet még sose láttam." – „Akkor hát ülj is mellé" – mondja a király. „Mi sem szolgál nagyobb örömömre" – feleli Szamaracska, és odaül a leány mellé, eszik, iszik, és minden tekintetben finoman és illően viselkedik. Mikor a nemes jószág már hosszabb időt a király udvarában tölt, úrrá lesz rajta a hiábavalóság érzése, és búcsúzni kíván, hogy hazatérhessen. A király marasztalja: „Mi bánt, Szamaracska? Maradj itt, megadom, bármit kérsz. Arany kell talán?" – „Nem" – mondja Szamaracska – „Kincset vagy ékszert szeretnél?" – „Azt sem." – „Akarod a fele királyságomat?" – „Ó, a világért sem." – „Csak tudnám, mivel lehetne felvidítani téged – szól a király –, akarod-e feleségül szép leányomat?" – „Ó, igen – feleli Szamaracska –, őt nagyon szeretném" – és egyszeriben visszatér jókedve. Megülik a menyegzőt, ám a király tudni kívánja, a hálókamrában is finoman és kellő jó modorral viselkedik-e majd Szamaracska, elrejti hát egyik szolgáját. Amint a vőlegény azt hiszi, kettesben vannak, ledobja szamárbőrét, és ott áll szép királyi ifjúként. „Most már látod – szól menyasszonyához –, ki vagyok, és azt is, hogy nem vagyok méltatlan hozzád." Az ifjú feleség repes a boldogságtól. Reggelre azonban az úrfi visszabújik állatbőrébe. Jön az öreg király. „Ugye, szomorú vagy – kérdi leányától –, amiért nem rendes embert kaptál férjedül?" – „Ó, csöppet sem, édesapám, annyira szeretem, mintha ő volna a legeslegszebb, vele is maradok egész életemre." Elcsodálkozik a király, de szolgája beavatja a történtekbe. „Nem, ez nem lehet igaz." „Akkor következő éjjel lássa meg Kegyelmed maga, és tudja mit, Király uram, vegye el tőle a bőrt és vesse tűzre." „Okos tanács" – szól a király, és másnap éjszakára maga rejtőzik el. A levetett bőrt tűzbe dobja, és ott is marad, míg az el nem hamvad. De mert látni akarja, mint viselkedik majd a bőrefosztott ifjú, őrködik egész éjjel. A királyfi hajnalban visszabújna szamárbőrébe, mivel azonban nem lelheti, el akar illanni. Ám a király útját állja, kéri, hogy maradjon, és felajánlja neki fele királyságát. Apósa halála után az ifjú megkapja az egész királyságot, amelyhez apja halálával még egy járul. Így fényes uralkodó módjára élhet.[19]

[19] Az átirathoz Adamik Lajos fordítása szolgált alapul. In Jacob és Wilhelm Grimm: *Családi mesék*. Pozsony, 2009, Kalligram. Ford. Adamik Lajos (51–150) és Márton László (1–50, 151–200). Tanulmányunk során mindvégig e kiadást vesszük alapul, ahol a mesék számozása a bevett, 1857-es német kiadásával egyezik meg.

Itt mindkét király „tudóként" jelenik meg, hiszen az apa is habozás nélkül kijelenti, hogy Szamaracska az ő valódi utóda. A fontosabb középpont azonban a leendő após. Valóban, nehezen magyarázható a viselkedése – ahogy mindjárt az első találkozáskor felteszi a kérdést Szamaracskának a leány felől, ahogy mintegy hirtelen ötlettől vezérelve felajánlja neki a királylány kezét, vagy amint kérdőre vonja a menyasszonyt a nászéjszaka után –, ha nem azzal, hogy a színfalak mögött tisztában van az ifjú valódi természetével. Egyfajta isteni-atyai humorból azonban mégis belemegy Szamaracska játékába, sőt, leányát is belevonja, vajon ő is meglátja-e az ifjúról az igazságot. A menyasszony számára ugyanakkor ez feladatként is megjelenik.

Gyakran látott jelenség, hogy két vagy több mesei személy – esetleg időlegesen – ugyanazon karakter kétféle állapotát reprezentálja. A mese különálló szereplőkként vonultatja fel a színfalak elé egy karakter különböző arculatait – és a köztük létrejövő benső viszonyt kívülre vetítve dramatizálja. Itt is találkozhatunk e jelenség egy példájával: a nászéjszakán leselkedő szolga lesz az, aki már aktuálisan tudja és látja az igazságot, míg a király ezen a ponton hitetlenkedve áll szemben (saját, még csak virtuálisan meglévő) tudásával, sőt „okos tanácsot" kap és fogad meg szolgájától. A két arculat, az aktualitás és virtualitás újra egyesül a második éjszakán.[20] A színfalak előtti és mögötti tényezők a karaktersokszorozódás jelenségétől függetlenül is gyakran jellemezhetők az aktualitás és virtualitás kettősségével. Bizonyos tudás vagy képességek azért maradhatnak a színfalak mögött, mert csupán virtuálisak – esetleg a mese bizonyos szakaszában, majd később aktualizálódnak. A királyapós tudása itt tehát így is értelmezhető. A színfalak mögötti valóság gyakran – mint itt is – elő-előtör elszólásokban, látszólag illogikus megnyilvánulásokban, tettekben, viselkedésben és így tovább.

Nagyon hasonló az öreg király viselkedése a „Békakirály és Vashenrik" meséjében (*Grimm* 1.), aki ugyancsak a béka képében senyvedő királyfi felé orientálja az ígérete révén már elkötelezett leányát.[21]

A „tudó király" típusa igen tisztán jelenik meg „A libapásztorlány" (*Grimm* 89.) című mesében, melyet egyéb jellegzetességei miatt a későbbiekre tekintettel is idézünk.

[20] E jelenség itt inkább marginálisan, egy mellékszereplőben tűnik fel, ám számtalan jellemzőbb példája is hozható, amikor fő karakterek jelennek meg ilyen értelemben. A 10. jegyzetben említettük már Marke király alakját ilyen vonatkozásban, de ugyanitt Izolda hű udvarhölgye, Brangäne is értelmezhető hasonló módon, hiszen ő az, aki a nászéjszakán Izoldát helyettesíti. Az olyan esetekben, amikor egy leküzdendő boszorkánynak leánya is van, aki a hős törekvésének kitűzött célja, a boszorkány elleni harc valójában a leányban meglévő boszorkánytendenciák ellen irányul, a boszorkány karakter ezek kivetülése (például „A leveli szamár" [*Grimm* 122.] vagy „Ráadó és Anyicska" [In Arany László.: i. m.]). Hasonlóan értelmezhető az a szituáció is, amikor a leányt egy sárkány fenyegeti illetve tartja hatalmában (vö. 18. jegyzet, lásd például „A két testvér" [*Grimm* 60.] vagy „A négy nagytudományú fivér" [*Grimm* 129.], amely utóbbiban a királyleány jól össze is melegszik a sárkánnyal). A három testvér, barát vagy társ motívuma gyakran jelenik meg a test–lélek–intellektus hármasság szimbólumaként. Ez utóbbi vonalon lásd Samuel Fohr nagyszerű értelmezéseit: A Grimm-mesék spirituális szimbolikája. *Magyar Hüperión* (Budapest) 2. évf. 3. sz. (2014) 278–294. o. Továbbá uő: *Cinderella's Gold Slipper. Spiritual symbolism in the Grimm's tales*. Hillsdale (NY), 2004, Sophia Perennis. A fenti *(3)*-as szempontunk értelmében pedig, miszerint csak egyetlen létező, a törekvő bír valósággal, végső soron a főhősön kívül az összes karakter az ő különböző módozatok szerinti kivetülése.

[21] „A király akarata szerint ő lett a királyleány kedves és hites társa", miként a mese rögtön a megváltás pillanatában kijelenti – amely megváltás a Grimm-változatban érdekes módon nem csók, hanem annak révén következik be, hogy a béka viselkedése által sodrából végképp kihozott királyleány teljes erejéből a falhoz vágja az állatot.

Egy özvegy királyné odaígéri felnövekedett szép leányát egy királyfinak, messzi földre. Királyi kelengyével útra készíti, szolgálót ad mellé, és kettejüknek egy-egy lovat. A királylány lovát Faladának hívják, és tud beszélni. Búcsúzóul a leány egy fehér kendőcskét is kap anyjától, rajta az idős szülő három ujjából származó egy-egy vércseppel. Anyja a lelkére köti, hogy jól őrizze meg. Egy órányi út elteltével a királylánynak heves szomja támad, és utasítja a szobalányt, hogy neki hozott pohárral merítsen vizet a patakból. „Ha szomjas vagy – vág vissza magas lóról a szobalány –, szállj le magad, térdelj le a partra és igyál, én ugyan nem leszek a cseléded." A királylány így tesz, de nem ihat aranyserlegéből. Felfohászkodik, mire a három vércsepp válaszol: „Anyácskád, ha tudná ezt, meghasadna szíve kebelében". Ugyanez másodszor is lejátszódik, és a folyóvíz elragadja a kendőt, az anya ajándékát. A királylány észre sem veszi nagy zavarában, a szobalány azonban figyel, és tudja, hogy immár hatalma lesz a menyasszony felett. Amikor vissza akarna ülni lovára, a szobalány keményen ráparancsol, hogy cseréljenek lovat és ruhát, és halálos fenyegetéssel megesketi, hogy a királyi udvarban semmit sem szól erről. Falada ért és jól megjegyez mindent. Az udvarba érve a szobalányt királyi menyasszonyhoz illően fogadják, míg a királylánynak lent kell maradnia az udvaron. Letekint ekkor ablakából az öreg király, és meglátja őt, amint ott áll az udvaron, finom, törékeny és gyönyörű. Rögtön kérdőre vonja a hamis menyasszonyt kísérője felől, aki azt javasolja, adjanak a lánynak valami munkát. Az öreg királynak azonban nincs munkája számára, ezért a királylányt megteszik libapásztorlánynak egy Dönci nevezetű apró legényke mellé. A hamis menyasszony fél, hogy Falada beszélni fog, ezért rábírja a királyfit, hogy a sintérrel vágassa le a lovat. Az igazi királylány megvesztegeti a sintért, hogy szegezze ki Falada fejét a



nagy, komor kapu alá, ahol reggel meg este áthajtja a libákat. Elhaladtában így szól a leány: „Itt lógsz hát, ó, Faladám", mire a lófej: „Itt jársz hát, kis gazdám; anyácskád ha tudná ezt, meghasadna a szíve." A királylány megy tovább kifelé a városból szótlanul, s kiterelik a libákat a mezőre. Amikor kiérnek, a leány leül és kibontja haját, amely színarany. Dönci megörül a csillogásnak, s ki akar tépni néhány szálat. A leány azonban egy mondókával erős szelet támaszt, Dönci fövege elrepül, úgyhogy futhat utána. Mire visszaér, már kész a fésülködés-berakás, így nem kaphat a hajból. Dönci megsértődik, egész nap nem is szól a királykisasszonyhoz. Másnap az egész jelenet megismétlődik, mire Dönci bepanaszolja a lányt az öreg királynál: „Azzal a lánnyal én nem őrzöm többé a libákat." – „Ugyan miért?" – „Bosszant engem egész nap." Az öreg király tüzetesen kikérdezi a lány viselkedése felől. Másnap virradatkor a királyatya elrejtőzik a komor kapu mögött, majd egy bokorból a mezőn is meglesi az eseményeket. Minden ugyanúgy történik, mint azelőtt. Észrevétlenül visszatér, este pedig megkérdezi a leányt, miért teszi mindezt. Ő az esküjére hivatkozva megtagadja a választ. A király hiába unszolja, végül azt mondja, panaszolja el bánatát a vaskályhának, azzal otthagyja. A leány bemászik a kályhába, és sírva kiönti szívét. Az öreg király azonban a kályhacsőnél áll és mindent hall. Akkor előhívja a vaskályhából, és királyi öltözetet adat rá. Fiát is beavatja a történtekbe, aki szívből megörül, látván a leány szépségét és erényét. Nagy lakomát rendeznek, legfelül ül a vőlegény, egyik oldalán az igazi, a másikon a hamis menyasszony, de a szobalány annyira elvakult, hogy rá sem ismer úrnőjére. Az evés-ivás végeztével az öreg király találós kérdést ad fel a szobalánynak: mit érdemelne az olyan, aki urát így meg így becsapja, azzal elmeséli sorra a történteket. „Milyen ítélet jár az ilyennek?" – „Nem érdemel jobbat, mint hogy anyaszült meztelenre vetkőztessék, hordóba zárják, mely belülről hegyes szöggel van kiverve; aztán két fehér lovat fogjanak elé, hogy utcán föl, utcán le vonszolják halálra." – „Te vagy az – szól az öreg király –, és a magad ítéletét találtad meg, meg is fogod kapni." Mikor pedig végrehajtják az ítéletet, az ifjú király elveszi igazi arája.

Látnivaló, hogy itt ugyancsak Hamupipőke-típusú a mese fő témája, amelyet a hamis menyasszony motívuma egészít ki. Falada személyében pedig a „merkuriális segítő" típusa is megjelenik, e helyütt igencsak különös módon, ám jellemző feladatát, a hős útjának „merkuriális" előmozdítását így is képes betölteni – természetesen egész más szinten és módon segít, mint az öreg király.[22] Mindezen motívumokkal a későbbiekben részletesebben foglalkozunk majd.

„Nem ihatott aranyserlegéből." Ez ama sokatmondó mesei mondatok egyike, melyek jelenlétét ugyancsak nehéz volna magyarázni – hiszen miért kell ezt hangsúlyozni –, ha nem azzal, hogy a mese egy szellemileg jelentős mozzanatra akarja irányítani a figyelmet. Arról van szó, hogy a királylányon itt erőt vesz valamilyen hatalom, az anyag, a durva testiség vonzása, egy sokféle szinten értelmezhető szomjúság, amely annyira eluralkodik rajta, hogy minden protokollt felrúgva, származásához méltó tartását félretéve letérdel a patak partjára és úgy iszik. S éppen ez az a momentum, melynek révén elveszíti az anyjától kapott védő talizmánt, és amely

lehetővé teszi, hogy a szolga fölébe kerekedjen.[23] Teljes zavar lesz úrrá rajta, a kendő elvesztését sem veszi észre. Máskor a szobalánynak tett eskü és az ennek következtében reá háruló megaláztatás helyett talán inkább a halált választaná, e ponton azonban nincs elegendő lélekjelenléte. (A mese a megaláztatást más helyekhez hasonlóan itt is nagy erővel és szélsőségesen ábrázolja, hiszen a libapásztor – ha mint foglalkozás, egyáltalán van ilyen – még a pásztorok között is a legalacsonyabb rendű.) Az ilyesféle zavar ábrázolása nem ritka a mesében: ez végső soron a megnyilvánult világba taszított szellemi lélek durva anyagiság által elhomályosuló látásának következménye.[24]

A „tudó király" típusa itt nem igényel különösebb magyarázatot, hiszen egyedül az öreg királyatya az, akiben rögtön felébred a sejtés a hamis menyasszony kísérőjének valódi mivoltát illetően, méghozzá egyszerűen annak láttán, hogy a leány, megjelenését tekintve, *„finom, törékeny és gyönyörű"*. Az ő rejtőző munkálkodása az, melynek köszönhetően a királyleány eredeti rangja visszaáll, és a hamis menyasszony lelepleződik. Ismét egyfajta – „kegyetlen", mégis isteni – humor nyilvánul meg abban, ahogy a szobalánnyal önnönmagára mondatja ki az ítéletet.[25]

„A két aranygyermek" meséjében (*Grimm* 85.) az atya típus ismét figyelemreméltó változatban jelenik meg. E mesében érdemes külön vizsgálni a bevezető részt, melyben látszólag hasonló eseménysor játszódik le, mint „A halászról és az ő feleségéről" című mesében (*Grimm* 19.), a történések kimenetele azonban megmutatja, hogy a kettő alapvetően eltér, mert míg amott csúfos bukás az eredmény, addig itt egy csodálatos hármas születés. A szegény halászember háromszor egymás után kifogja az aranyhalat, aki az első két alkalommal evilági birtokkal akarja őt jutalmazni, ám olyan feltétellel, hogy az ember nem árulhatja el senkinek, miként jutott hozzá. Ezt azonban az ember felesége – a színfalak előtt erősen kifogásolható módon – *megakadályozza* azzal, hogy férjéből mind a kétszer kihúzza az igazságot. Harmadszorra a hal azt tanácsolja, vágják őt hatfelé: két részt a feleség egyen meg, kettőt a lovuk, kettőt pedig ássanak el a kertben. A feleség két aranygyermeket szül, a ló két aranycsikót ellik, a kertben pedig két aranyliliom nő ki. Ha a létrendi rang tekintetében elért eredményt vizsgáljuk, amely számunkra mindig a legfőbb szempont, akkor azt mondhatjuk, hogy a feleség működése a mese bevezető részében egyáltalán nem negatív. A hármas születésben

[22] [Az előző oldalhoz] E típus paragonja „Az aranymadár" meséjében központi szerepet játszó róka.

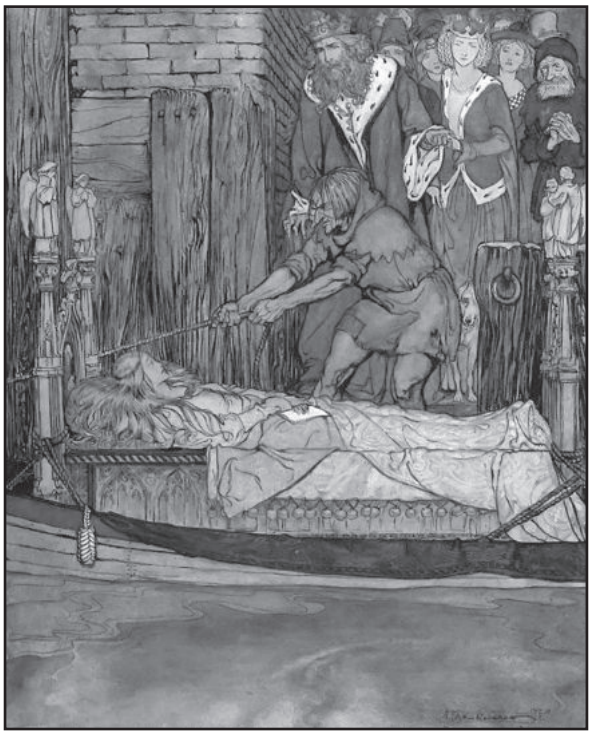
[23] Itt érdemes megjegyezni, hogy a különböző királyi és arisztokratikus protokollok eredeti értelmükben éppen a durva anyagiságba vetett életet meghaladó létezéssel kapcsolatosak.

[24] Az Artúr-ciklus egyik történetében Ginevra királynét az „elsietett kegy" révén elrabolja egy sötét, idegen lovag. A királyon látszólag érthetetlen zavar lesz úrrá, teljesen tehetetlen, mintha fel sem fogná a történtek jelentőségét. Egyedül Lancelot rendelkezik a kellő lélekjelenléttel ahhoz, hogy időben a rabló nyomába eredjen. (Lásd például Chrétien de Troyes: *Lancelot. A Kordé Lovagja*. Budapest, 1999, Palimpszeszt Kulturális Alapítvány.) A királyné elveszítésével a király voltaképpen az evilág feletti uralmát veszíti el.

[25] Az ilyesfajta önítélet gyakori a hamismenyasszony mesetípusban. Végső értelemben minden bűn önmagában hordozza az ítéletet, de itt ez különös nyíltsággal jelenik meg. Az Italo Calvino gyűjteményéből (*A Nap lánya. Olasz népmesék*. Budapest, 2006, Európa) származó „A három gránátalma szerelmese" című mesében az önítélet annyira nyílt, hogy a hamis menyasszony (a „Csúf Szerecsenlány") tökéletesen tudatában van annak is, miszerint ő maga az elítélt. Figyelemreméltó, hogy a kivégzés módja ilyenkor általában a halálra vonszoltatás, amely lényegében azt jelenti, hogy az elítéltet szó szerint a porral teszik egyenlővé. Nem kizárt, hogy a mese itt ama szélsőségesen alacsonyrendű nőtípusra kíván utalni, amely még a kínszenvedésre is *vágyik*.

színre lép a későbbi törekvő (a fiú), a transzcendens esszencia (a liliom) és az evilági hordozó (a ló). Mindhárom színarany, az egyszeri szegény halászember pedig mindezek atyjának rangjára emelkedik.

Ezzel veszi kezdetét a tulajdonképpeni mese. A két fiú, felnövekedvén, egy napon elbúcsúzik atyjától és aranylovaikon *világgá indulnak*. Az apa távollétükben is tud gyermekei helyzetéről a kertben növő liliomok által, melyek a fiúk olyan, esszenciális részére utalnak, amely a megnyilvánulásba vetettség ellenére is az atyánál marad a *kertben*. Az ifjak egy fogadóba érnek, ahol kigúnyolják őket arany mivoltuk miatt. Ezért egyikük eltántorodik a továbbhaladástól és *visszatér atyjukhoz*. A két testvér közül tehát az egyikben kevesebb az indíttatás a megnyilvánultkénti létre és a ciklus végigjárására, amely kiemeli azt az értelmezést, melyet korábban a két testvér, barát illetve társ motívumával kapcsolatban megfogalmaztunk. Eszerint mindez a létforgatagba vetett és abban törekvő „én" és egy magasabb, a létforgatag felett álló „Én" kettősségének felel meg (a hindú *dzsívátmá* és *paramátmá* kettősségének), ahol ennek megfelelően a mese döntően mindig az előbbiről szól, míg a másik csak a legvégén, kritikus helyzetben avatkozik be.[26] A másik testvér a csúfolkodás ellenére továbbhalad és átlovagol az *erdőn*, amely leggyakrabban a megnyilvánulás szubtilis tartományának, egy relatív minden-lehetőségnek a szimbóluma. Ezt követően, mintegy a szubtilis tartományból kilépettként, kivetültként találja meg hitvesét. Figyelemreméltó, hogy az erdőn való áthaladáshoz már el kell rejtenie valódi, arany mivoltát,[27] amely azonban hitvese számára feltárul, és később apja számára is, aki különben megölné a



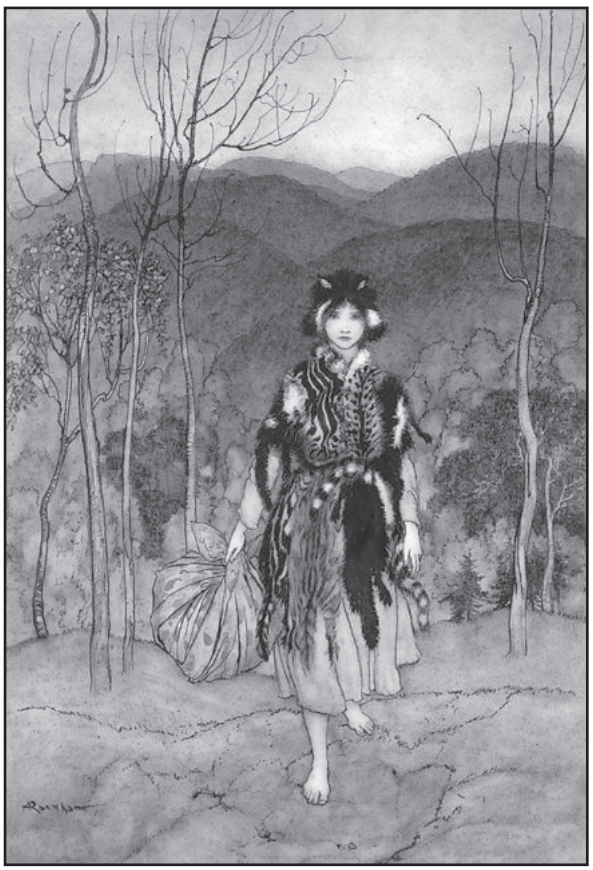
fiút mint leányához méltatlan jöttmentet. Ezt követően nagyon hasonló kaland játszódik le az erdei vadászattal, a boszorkánnyal és a másik testvér beavatkozásával – aki itt a bajbajutott testvér liliomának hervadása láttán közvetlenül az atyától indul segíteni –, mint amit „A két testvér" meséjének (*Grimm* 60.) végén látunk, ahol a mese azonban kevésbé hangsúlyozza a két testvér közötti különbséget, hiszen mindketten kalandra indulnak, csak más-más úton.

Meseexegézisünkben az egyes történéseket elsősorban egyfajta szellemi pragmatizmussal, szellemi kimenetelük alapján értékeljük, nem pedig valamiféle – a szellemhez képest – absztrakt értékrend szerint, amilyen például a morál és a kulturális, társadalmi elvárások *önmagukban*. Miként utaltunk rá, a mese a színfalak

[26] Lásd Vukics András: i. m. 427. o.

[27] Az erdőben ugyanis haramiák tanyáznak, akiknek fő működése a királyi javak elrablása, sőt, esetenként a király meggyilkolása (lásd például „Erdei anyó", *Grimm* 123.).

előtt, bizonyos szinten és többnyire megfelel ez utóbbiaknak is, azonban a színfalak mögött a szellemi szempontoké a főszerep, ami azután megmutatkozik a cselekményben: abban, hogy egyéb módon esetleg transzgresszív, de szellemileg pozitív tettet a mese létrendileg magasabb állapot elérésével jutalmaz, vagy fordítva. A létrendi zuhanást kiváltó tett vagy attitűd az, amit megközelítésünkben a bűn fogalmával jelölünk, ennek ítélete pedig maga a zuhanás. Az ítélet tehát nem egy absztrakt törvény alapján következik a bűnre, hanem a kettő között kauzális kapcsolat van, amely annyira közvetlen lehet, hogy a bűn és az ítélet közé egyenlőségjelet is tehetünk – például abban az esetben, amikor eleve egy létszomj váltja ki a létesülésbe való belezuhanást.



Illusztrációk: Arthur Rackham (1867–1939)

A királytól való elszakadás olyankor is nagy megrázkódtatást okozó momentum, ilyen értelemben vett bűn és ítélet lehet, amikor az ottmaradás az említett, alacsonyabb rendű szempontok valamelyike miatt elviselhetetlen. Ennek egyik legmegrázóbb példájával „Gereznabarka"[28] meséjében (*Grimm* 65.) találkozhatunk. *„Volt egyszer egy király, annak volt egy aranyhajú feleségе, annyira szép, hogy hozzá hasonlót széles világon találni nem lehetett."* A király azonban megözvegyül, ám halála előtt a beteg királyné még megesketi, hogy nem nősül meg újra, hacsak nem talál ugyanolyan szép és aranyhajú feleséget, mint ő. A király sokáig vigasztalhatatlan, és nem is gondol nősülésre, ám tanácsosai unszolják, mert királyné *kell* (hiszen az ő személye nem más, mint magának a királyi hatalomnak a szimbóluma).[29] Ám hiába küldenek szét futárokat, hogy olyan menyasszonyt keressenek, aki felér az elhunyt királynéval. Van azonban a királynak egy leánya, aki éppolyan szép, mint elhunyt édesanyja, s ugyanolyan aranyhajú is, és időközben felcseperedett. A király elhatározza, hogy őt veszi feleségül. A tanácsosok elszörnyednek, a királyleány még inkább, a király azonban hajthatatlan. A leány lehetetlennek tűnő feltételeket támaszt, bizonyos csodálatos ruhák elkészítése formájában, amelyek a későbbiekben fontos szerepet játszanak. Amikor e feltételek is teljesülnek, a leány kétségbeesésében elszökik otthonról, elrejtve királyi mivoltát. Ekkor egy Hamupipőke-jellegű fázis veszi kezdetét, melyben iszonyú nyomorúságon, egy erdei odún, egy királyi konyhán, egy lépcső alatti fészeren, *„ahová a napfény nem ha-*

[28] A főhős neve eredetileg *Allerleirauh*, a magyar változat a teljes és hiteles változat számos zseniális fordítói leleményének egyike.

[29] Vö. 24. jegyzet. Továbbá Wolfram: Hierogámia. *Magyar Hüperión* (Budapest) 1. évf. 2. sz. (2013) 202–204. o.

tol be", majd egy báltermen keresztül vezet az út *vissza*, a királysághoz.

Az eseménysort a fent *(1)*-essel jelölt szempontunk szerint úgy értékelhetjük, hogy a nagyívű ciklus eredményeképpen a leány – bár ekkor is húzódozva, rejtőzködve, Hamupipőke módjára – végül mégiscsak a királyé lett – aki a színfalak előtt természetesen egy „másik", ifjú király, végső értelemben azonban *a* király. Vagyis a ciklus eredménye az, amitől való menekülés a Hamupipőke-ciklust elindította. Ugyanakkor a *(3)*-as szempont szerint azt is mondhatjuk, hogy a kezdőállapotban itt egyértelmű hiátus mutatkozik, melyet a mese is drámaian hangsúlyoz, és amely úgy oldódik fel, hogy a király immár nem apjaként, hanem jogos vőlegényeként talál a leányra. Külön figyelemreméltó momentum, hogy a három csodálatos ruhát, melyeknek révén a vőlegény reá talál, királyi atyjától kapja a lány *jegyajándékba*.

Végezetül megjegyezzük, hogy a király szerepe az olyan mesékben sem csak negatívan értékelhető, mint például a „Csillagszemű juhász".[30] Ha a szatirikus megjelenítésmódot leszámítjuk, a király viselkedését úgy is tekinthetjük, hogy mindössze próbára teszi, kísérti a juhászt. Így próbálja kipuhatolni, mennyire komoly a fiú szándéka, amit azzal jelez, hogy nem kívánja egészségére a tüsszentést, amelynek parancsa valójában csak az egyszerű alattvalókra vonatkozik, olyan emberekre, akik nem tulajdonítják önmaguknak a létrendi emelkedés képességét, melyet a mesében a királyság elérésére való törekvés szimbolizál. Miután a juhász fenyegetésre nem hajlik, a király ezüst erdőt, arany várat és gyémánt tavat ígér neki, és csak amikor ez sem vezet eredményre, adja oda leányát.

az alászállás megállítása

Az alászállás megállításának mozzanata a ciklus alászálló ágának nadírpontján számos mesében jelen van, gyakran a színfalak mögé húzódva, a Hamupipőke típusú mesékben azonban sokszor tisztán és egészen kézzelfoghatóan. E típus azt jelenti, hogy a hős valódi rangját mélyen alulmúló helyzetbe kerül. A transzcendens kezdőállapothoz képest végső soron maga a megnyilvánult létezés, a létforgatagba vetettség is ilyen, ám itt a főhős állapotában a mese ezt különösképpen hangsúlyozza. Gyakran történik utalás arra, hogy mindez valamilyen módon önként felvállalt, mintha a Hamupipőke bizonyos szintű tudatossággal akarná bejárni a létezés mélyebb bugyrait is, amely rögtön megnyilvánul ama attitűdben, mellyel valódi mivoltát elrejti.

A rangvesztettség különösen kiélezettnek, a tudatosság szélsőségesen lecsökkentnek tűnik olyankor, amikor a hős állatként születik vagy azzá változik, ahol ráadásul többnyire valamilyen „nemtelen" állatról van szó (béka, sün, szamár). Miként említettük, ez döntően fiúkkal, és gyakran egy boszorkány átka révén történik. A boszorkány működésének gyökérértelme a férfiatlanítás, az állattá változás szélsőségként ezt is szimbolizálja. Ama eredeti rangját és kvalitását veszíti el a királyfi ezáltal, mely őt a királyleány teljesen jogos kérőjévé teszi. A megváltás kulcsa maga a királyleány, aki legáltalánosabban a *szűz* női archetípusát szimbolizálja, mely ezen archetípusok között a hős férfiúi mivoltának méltó kiegészítője- és kiteljesítőjeként éppen a boszorkány ellenpontja.[31] A „Békakirály és Vashenrik" meséjében az ő ígérete, hogy a béka a társa lehet – melyet egyébként csak ki-

[30] In Benedek Elek: *Magyar mese- és mondavilág*. 2. köt. (A gyűjteménynek megannyi kiadása van, az interneten elérhető változat alapján hivatkozunk rá.)

rályatyja parancsára képes betartani –, szükséges a megváltáshoz; „Sünöm János" meséjében (*Grimm* 108.) ő az, aki – *„idős édesapja kedvéért"* – habozás nélkül odaígéri magát a sünnek, a „Szamaracskában" pedig az ő menyasszonyi jelenléte az az inspiráció, melyre a fiú először leveti szamárbőrét. Ez utóbbi mesében még csak halvány utalás sincs arra, hogy a királyleány ne teljesítené magától értetődően atyja akaratát.

A hős szemszögéből a nő működését itt mágikus tükörként is értelmezhetjük,[32] melyben az állattá változott fiú önnön eredeti és valódi dignitásának tükörképét pillantja meg, amelyből aztán az alászállás megállításához szükséges impulzus fakad.

Az alászállás megállításának momentuma gyakran egy, az adott helyzetben hallatlan, meghökkentő, hatalmas erejű tett, amely egycsapásra megfordítja a ciklus irányát. A tett nagyságát jól jellemzi az a tradicionális szimbolika, mely szerint ez az a pont, ahonnan a folyó visszafelé kezd folyni (lásd például Zsolt 113). Olyan pont ez, ahol a mesehősben felébred eredeti rangjának sejtelme, és megakadályozza, hogy az alászállás bizonyos határon túl folytatódjon.

„A libapásztorlány" meséjében a királyleány még azt is elviseli, hogy libákat kelljen őriznie, de odáig már nem megy el, hogy Döncivel közösködjön, és valóban ez indítja el felemelkedését, hiszen a fiú ezért panaszolja be a királynál. A mese e momentumot azzal is hangsúlyozza, hogy Döncitől kvázi mágikus módon szabadul meg a leány. Hamupipőke és Gereznabarka megalázott és tökéletesen ellehetetlenített helyzetükben is el akarnak menni a bálba, és az előbbit mostohái valóban ki is gúnyolják e szándékáért. A Békakirály esetében e mozzanat úgy jelenik meg, hogy a királyleány *„ruhái, gyöngyei és drágakövei, sőt, a fején lévő aranykoronája"* helyett a béka egyenesen az ő társaságát, tulajdonképpen őt magát kéri. Azt mondhatjuk, hogy aki ilyen helyzetből ilyet tud kérni, az nem lehet akárki. Szamaracska meséjében hasonló a helyzet, ő azzal állítja meg az alászállást, hogy nem hajlandó a szolgák, sőt a vitézek közé sem ülni, mely viselkedésének eredményeképpen rögtön az öreg király asztalához és a királyleány mellé kerül.

✣

Tanulmánysorozatunk e második részében felvonultatott – a hagyományos mese hatalmas korpusza viszonylatában tulajdonképpen inkább kiragadott – példák reményeink szerint kellőképpen illusztrálják, hogy a legegyetemesebb szimbólumok esetében szilárd alapra helyezhető a szimbológiai meseexegézis. Emellett kellő körültekintéssel egyedibb szimbólumok fejtegetésére is vállalkoztunk, amelyek a szellemi út különlegesebb állapotait, mozzanatait hivatottak jelképezni. Sok esetben magunk is a mesék nyelvén szóltunk: ezzel azt szándékoztuk tovább hangsúlyozni, hogy a szimbólumokat és a meséket nem elegendő pusztán csak „érteni", s ez számos esetben nem is lehetséges. Egyedül az vezet eredményre, ha sok *jó* mesét olvasunk, szimbólumaikat kontempláljuk, és törekszünk arra, hogy a mese átitassa életünket. Ha egynémely mai, szellemi-intellektuális szempontból igényes ember indíttatást kapott erre, akkor elértük célunkat.

[31] [Az előző oldalhoz] Lásd Wolfram: Szüzekről és démonokról. *Magyar Hüperión* (Budapest) 1. évf. 2. sz. (2013) 202–204. o. Az archetípus kifejezést nem jungi értelemben alkalmazzunk (lásd Vukics András: i. m. „Tradicionális szimbológia" és „A hagyományos mese nem a pszichológia területe" című fejezetek).

[32] Lásd Wolfram: Hős és hősnő. *Magyar Hüperión* (Budapest) 2. évf. 2. sz. (2014) 207–209. o.

ÍM-ÍGYEN SZÓLA MAULANA RÚMÍ

Két példabeszéd[*]

RÚMÍ ELSŐ BESZÉDE

Rúmí ezt mondta: *„Mohamed, a nagy Próféta egyszer így szólt: »A leghitványabb tudós az, mely uralkodót látogat, s a legnagyszerűbb uralkodó az, mely tudóst keres fel. Bölcs uralkodó az, mely szegény hajléka előtt áll, s szerencsétlen szegény, mely uralkodó elé járul.«"*

A legtöbb ember megakad e szavak látszólagos (külső) jelentésénél. Azt gondolják, hogy elkerülendő a hitvánnyá válást, a tudósnak nem szabadna keresnie az uralkodó társaságát. Azonban nem ez a fenti állítás valódi értelme, hanem a következő.

A leghitványabb tudós az, mely függő helyzetbe kerül az uralkodótól, s életével és tevékenységével ez utóbbi figyelmét és kegyét igyekszik elnyerni. Az ilyen azért tanul, hogy gazdagsághoz, ranghoz és tisztelethez jusson. Ez a tudós az uralkodó miatt tanul és mélyíti tudását. A tőle való félelemből válik tudóssá. Annak irányítása alá helyezi magát. Az uralkodó által elképzeltekhez igazítja önmagát. Ily módon, akár ő keresi fel az uralkodót, akár az uralkodó látogatja meg őt, mindkét esetben a tudós a látogató, s az uralkodó a meglátogatott.

Ha azonban nem az uralkodó kegyéért van a tudás keresése, hanem kizárólag az igazságért – amikor a szavak és a cselekedetek a megtanult és alkalmazott igazságból áradnak ki, hiszen abban a természete már feloldódott, s másféleképpen nem is létezhet, ahogyan a halnak is a víz a létközege –, akkor az ilyen tudós Isten irányítása és vezetése alá helyezi önmagát, s a próféták útjának áldottsága árad rá. Akár tudatában vannak, akár nem, a saját idejében mindenkit megérintenek ők, s példájuk ihletet ad.

Amennyiben egy ilyen tudós látogatja meg az uralkodót, akkor valójában ő a meglátogatott, s az uralkodó a látogató, hiszen ez utóbbi az, aki kap, nem az, aki ad. Az ilyen tudós nem függ az uralkodótól. A fényt kibocsátó Naphoz hasonlatos, melynek az a dolga, hogy mindennek és mindenkinek adjon, hogy átalakítsa a követ gyémánttá, a hegyeket arany-, ezüst-, vas- és rézbányákká, zöldbe borítsa a földet, s gyümölcsöt érleljen a fákon. Amit tesz, nem más, mint ajándékozás, átadás. Az araboknál gyakori mondás: *„Azért tanultunk, hogy adjunk, s nem azért, hogy kapjunk."* Minden esetben ő tehát a meglátogatott, nem az uralkodó.

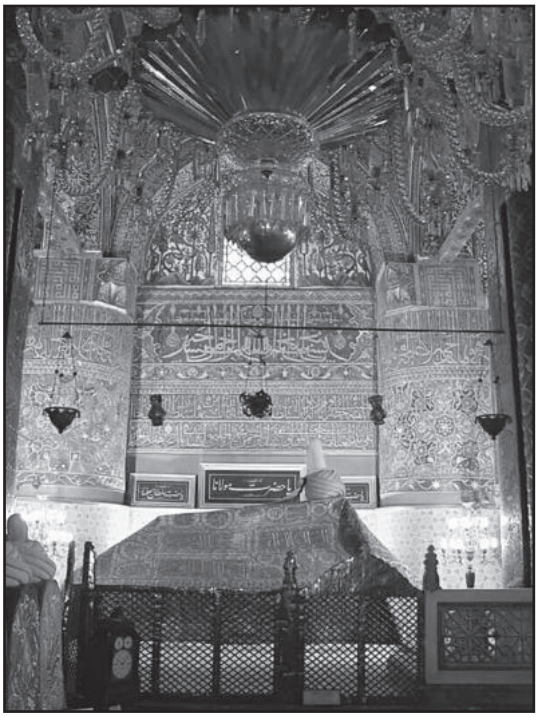
Noha nem tartozik szorosan a témánkhoz, ehhez a ponthoz érkezvén hadd osszam meg a *Korán* egyik versével kapcsolatos gondolataimat.

A magasságos Isten kinyilatkoztatta: *„Ó Próféta! Mondd ezt a kezetekre jutott foglyoknak: »Ha az Isten valami jóról tud a ti szívetekben, akkor jobbat ad annál, mint ami el lett véve tőletek és megbocsát nektek.« Isten bizony megbocsát és kegyével eláraszt."*[1]

---

* Forrás: *Discourses of Rumi (or Fihi ma fihi).* Ames (IA), Omphaloskepsis, 2000, 3–18. o.

[1] *Szent Korán* 8:70.



Maulana Rúmí (1207–1273) sírja Konyában

E vers kinyilatkoztatásának hátterében a következő esemény áll.

A Próféta, Isten legyen irgalmas, egy győztes csata – melynek során számos hitetlent megölt, s zsákmányt szerzett – másnapján meglátogatta a kezükön és lábukon megkötözött foglyokat, kik között Abbász nagybácsija, Isten legyen vele elégedett, is ott volt. Az összeláncolt foglyok megalázott helyzetükben, sírással és fogcsikorgatással töltötték az éjszakát. Nem remélték, hogy kegyelmet kapnak, már érezték a nyakukon a penge élét. Mohamed, Isten legyen irgalmas, megpillantva őket elnevette magát.

„Nézzétek! – szólt az egyik fogoly a társaihoz. – Ő is csak egy ember. Nem emberfeletti, ahogyan azt állítják róla. Itt áll, s örömét leli abban, hogy láncra vert foglyokként lát bennünket. Ugyanúgy élvezi, mint bárki más, ki saját szenvedélyeinek a rabja, ha legyőzött ellenségei felett kénye-kedve szerint rendelkezhet."

Mohamed, Isten legyen irgalmas, belelátott a szívükbe, s így szólt hozzájuk:

„Távol áll tőlem, hogy legyőzött, megalázott ellenségeim kínján, kiszolgáltatottságán nevessek, s élvezetet leljek ebben. De bizony nevetnem kell, amikor azt látom, hogy a Pokol fekete füstjéből erőszakkal kiragadott, a Mennyország felé vont emberek panaszkodnak: »Miért vittél el bennünket az önpusztítás mocsarából a halhatatlanság kertjébe?« Nem állhatom meg ezt nevetés nélkül.

Mivel nem részesültetek abban az adományban, hogy szívetekkel meglássátok szavaim értelmét, figyeljetek arra, amit most elmondok nektek. A magasságos Isten ezt mondatja velem: Az ütközet előtt megszemlélve csapataitok felszereltségét, erőtök, bátorságotok forrását saját magatokban láttátok meg. Azt beszéltétek, hogy bizonyosan a muszlimok fölé fogtok kerekedni, s legyőzitek őket. De közben nem láttátok meg az Egyetlen Hatalmat, mely hatalmasabb nálatok. Nem ismertétek fel az erőtökön felüli Egyetlen Erőt. S emiatt az ellenkezője következett be annak, mint amire számítottatok. S még most, szorult helyzetetekben is ragaszkodtok e tévképzetetekhez és nem veszitek észre a felettetek álló, mindent betöltő Egyetlen Valóságot. Ahelyett, hogy azzal a Hatalommal néznétek szembe, az én hatalmamat nézitek, mivel könnyebb számotokra azt gondolni, hogy egy másik ember győzött le benneteket.

Jelen helyzetetekben a következőt mondatja a magasságos Isten nektek: Ne kételkedjetek az irgalmamban. Ne tagadjátok az isteni kegyet. Félelemben és reményben is engem lássatok. Ha elismeritek a hatalmamat, s minden körülmény közepette engedelmeskedtek nekem, megszabadultok e bajotoktól. Ha elhagyjátok korábbi felfogásotokat, akkor többszörösen is visszakerül hozzátok mindaz, ami el lett véve tőletek. Ráadásul újra megbecsült emberek lesztek, s az evilági és túlvilági boldogulás is megadatik nektek."

„Tévutamat megbántam, elhagytam és megtértem" – mondta Abbász.

Mohamed így szólt hozzá: „Isten azt akarja, hogy kijelentésedet támaszd is alá cselekedettel. Hiszen egy dolog a szeretetet hangoztatni, s más dolog valóban szeretni."

„Isten nevére, mit tegyek?" – kérdezte Abbász.

„Megmaradt vagyonodat ajánld fel a muszlimok seregének, hogy azzal erősítsed – mondta Mohamed –, ha valóban muszlimmá lettél, s az iszlám és a muszlimok javát akarod."

„Isten Küldötte, mi maradt meg nekem? – tárta szét a karját Abbász. – Mindenemet elvették, még egy elnyűtt gyékényszőnyeget sem hagytak nálam."

„Abbász, Abbász – mondta a Próféta –, még mindig a tévutadon jársz. Nem látod továbbra sem az igazság fényét. Elmondjam pontosan neked, hogy mid van, hol rejtetted el, s kire bíztad azt?"

„Isten ments!" – kiáltott fel Abbász.

„Ezt és ezt vajon nem az édesanyádra bíztad? – kérdezte a Próféta. – Vajon nem ennek és ennek a falnak a tövénél ástad el az aranyadat? Vajon nem mondtad édesanyádnak a következőket: »Ha visszajövök, add vissza nekem. Ha pedig nem térnék vissza, ennyit és ennyit költsél erre és erre, ennek és ennek adjál ennyit és ennyit, ennyi pedig legyen a tiéd«?"

Miután mindezt elképedve végighallgatta, Abbász megadóan széttárta a karját. „Isten Prófétája – mondta –, korábban azt gondoltam rólad, hogy a Hámánhoz, Saddádhoz hasonló régi nagy uralkodók sorsát hordozod magadban. Mostani szavaid után azonban világossá vált előttem, hogy áldott, nem evilági kegyben részesülsz, mely Isten Trónusáról árad rád."

„Ezúttal valóban igazat szóltál – mondta a Próféta. – Hallottam a benned lévő kételyed húrjának elpattanását. Lelkemben van egy rejtett fül, mellyel meghallom, ha valakiben elszakad a kétely vagy a hitetlenség húrja. Most igazat mondtál, hívő lettél."

A következők miatt beszéltem el mindezt a dicső Emírnek. Kezdetben a muzulmánság bajnokaként léptél fel. Kijelentetted, hogy kész vagy feláldozni magadat érte. Hogy saját vágyaidat, gondolataidat, véleményedet a muzulmánság ügyének szenteled, biztosítva annak védelmét, megerősödését. Mindeközben azonban saját magad erejére hagyatkoztál, magadban bíztál. Nem Istenre irányulva cselekedtél. Mivel elfeljetetted, hogy minden Tőle ered, szándékoddal ellentétesen alakult minden. Egyességre lépvén a tatárokkal közvetve, akaratlanul is segítségükre voltál abban, hogy súlyos csapásokat mérjenek Szíriára és Egyiptomra, mely a muzulmánság vesztét is okozhatja. Így tehát Isten a muzulmánság védelmére irányuló szándékodat annak lerombolására alakította át.

Fordítsd hát orcádat Isten felé, mivel rémisztő állapot állt elő. E jelen helyzetedben ne add fel a reményt, hanem vedd észre Istent, s akaratodat vesd alá az Ő akaratának. Abbászhoz és a többi fogolyhoz hasonlóan azt gondoltad, hogy lelked ereje magadból ered, emiatt végül elerőtlenedtél. De ne felejtsd el, ebből a gyengeségből a korábbit felülmúló erőt adhat az, Aki a gyengeséget erővé változtatja. Ahogyan Mohamed örvendezett a foglyok bánatán, ugyanúgy tölt el engem is öröm, látván szorult helyzetedet, mivel a szenvedésedből és gyengeségedből az elveszettnél sokkal nagyobb dolog is létrejöhet. Ne add fel hát a reményt, hiszen *„Isten vigaszában csak a hitetlenek kételkednek."*

Azért mondtam el ezt az Emírnek, hogy a helyzetet pontosan fel tudja mérni, s alázatosan elfogadja Isten akaratát. Egy magasrendű állapotból zuhant le egy alacsonyabb állapotba, ahonnan azonban ily módon újra felemelkedhet, újra növekedhet. Az élet a legcsodálatosabb dolgokat képes megmutatni, de mindegyik mögött csapda rejtőzik, ha megfeledkezünk e cso-

dák forrásáról. Isten úgy rendezte el a dolgokat, hogy elbizakodottságból és önelégedettségből ne nyilváníthassuk azokat a magunkénak.

Ha minden valóban az volna, aminek látszik, akkor a szív látásának adományával megáldott Mohamed nem mondta volna el a következő fohászt:

„Uram, olyannak mutasd meg nekem
a dolgokat, amilyenek valójában.
Van, hogy tetszetősnek mutatsz valamit,
holott visszatetsző.
Van, hogy ocsmánynak láttatsz egy dolgot,
pedig a valóság szerint gyönyörűszép.
A maguk valóságában mutasd meg,
kérlek, a dolgokat,
hogy ne kelljen folyton csalatkoznunk."

Bármilyen szép és nagyszerű gondolataid, meglátásaid is legyenek, bizonyosan nem szebbek és nagyszerűbbek mindannál, amit a Próféta közölt velünk. Ne a gondolatokra és a fogalmakra támaszkodjál, bizalmadat egyedül Istenbe és az Ő bölcsességébe vesd.

RÚMÍ MÁSODIK BESZÉDE

Közületek valaki egyszer ezt mondta: *„Tanítónk egy ideje nem beszél hozzánk."*

Rúmí ezt válaszolta: Vajon a beszédem hívott ide téged? Nem a beszédem volt az: a valóságom képzete húzott-hozott ide jelenlétemhez. Ez a képzet egyetlen szót sem szólt, nem kérdezte meg: „hogy s mint mennek a dolgaid?" A szavak nélküli képzet vonzott ide téged. Ha a létem valóságának képzete képes volt idehozni, áthelyezni, akkor miért tulajdonítasz oly nagy jelentőséget a szavaknak, mi olyan csodálatos bennük?

A szavak csupán árnyékai, vetületei a valóságnak. Ha már az árnyék is vonz, akkor a valóság mennyivel nagyobb húzóerővel bírhat! A szó csak ürügy, körülírás. Nem a szó, hanem a lelki kötelék hoz két embert közelebb egymáshoz. Mert mi haszna annak, ha valaki akár százezer csodát látott, kinyilatkoztatott szót hallott, isteni kegynek szemtanúja volt, ha a prófétákhoz és a kegyeltekhez, kiken keresztül mindez megnyilvánult, lelki kötelék nem fűzi? Nem a külső jelenség, hanem e benső tényező húz és mozgat bennünket. Ha a szalmában nem volna a borostyánból semmi, akkor nem vonzódna hozzá. Nem tapadnának egymáshoz, akkor sem, ha a borostyánt szőrmével meg is dörzsölnénk. A kettejük közötti kölcsönös kapcsolat rejtett, szemmel nem látható dolog.

A dolgok képzete mozgat bennünket. Egy kert képzete juttat el minket a kertbe. Egy bolt képzete késztet arra, hogy elmenjünk a boltba. E képzetekben azonban megtévesztés is rejlik. Vajon még nem fordult elő veled, hogy kellemes előérzettel mentél el valahová, ahol végül csalódnod kellett? E képzetek valamit takarnak, valamit lefednek a tekintet elől. Ha azonban a valóság az, ami vonz és mozgat, s a képzet leple lehullt, akkor már nem kell többé csalódnod. Akkor csak a valóságot fogod látni, semmi mást. *„Azon a napon, amikor a rejtélyek feltárulnak."*

Miért kellene akkor feltétlenül beszélnem? Valójában egyetlen dolog az, ami vonz, csupán soknak látszik. Száz meg száz különféle kívánságunk van. Például ilyeneket beszélünk: „Tésztát akarok. Rétest akarok. Szezámmagos süteményt akarok. Datolyát akarok." Egyenként felsoroljuk ezeket, holott egyetlen egy dologról van szó: éhesek vagyunk. Vajon nem látod-e be, hogy ha ezt az egyet csillapítottuk, akkor arra a sokra már nincs is szükség? Tehát nem tíz vagy száz dolog vonzott minket, hanem egyetlen egy. *„S a sokaságuk nem volt egyéb, mint próbatétel."*

Isten által kijelölt próbatétel e világ számos dolga, melyek mögött azonban csupán egyetlen valóság rejtőzik. Van egy mondás: *„Egy isteni ke-*

gyelt, száz közönséges halandó." Ez azt jelenti, hogy az isteni kegyelt figyelme az egyetlen igazságra irányul, míg a közönséges embereké száz jelenség felé szóródik szét. „*S a sokaságuk nem volt egyéb, mint próbatétel.*" De melyik száz, melyik ötven, melyik hatvan? A visszatükröződések e világában elveszve, értelmetlenül és lelketlenül, higanyként, varázsszavakként rezegve arctalan, végtagnélküli emberek ők, kiknek fogalmuk sincs arról, hogy kik valójában. Mondhatsz hatvanat, százat vagy ezret, s az isteni kegyeltre azt, hogy egy; de vajon nem egy próbatétel maga ez a nézet is? Az igazság ugyanis az, hogy a száz az semmi, míg a kegyelt az ezer, százezer s ezerszer ezer.

Egyszer egy uralkodó száz ember ellátmányát adta oda egyetlen katonájának. A sereg zúgolódott emiatt, az uralkodó azonban nem indokolta meg tettét. Az ütközet napján ezt az egy katonát kivéve az egész sereg megfutamodott, az pedig egyedül is tovább küzdött. „Most láthatjátok – mondta nekik az uralkodó –, hát ezért kapta meg száznak a jussát."

Tisztítsuk le megkülönböztető képességünkről elfogultságainkat, képzeteinket, ösztöneinket, s keressünk fel egy isteni kegyeltet. Lehetséges azonban, hogy ha a helyes ítélőképességet nélkülözve éltük le eddig az életünket, akkor az isteni kegyeltet fel nem ismerve rójuk tovább köreinket.

Olyan testet tápláltunk, mely híján van e megkülönböztetés képességének. Ez nem egy szembetűnő tulajdonság, többnyire rejtve marad. A bolond emberből hiányzik, míg keze és lába van. Piszkos dolgokat fog meg, s szájába téve azokat megeszi. Ha tudna különbséget tenni, piszkos dolgok után nem nyúlna. E képesség bennünk lévő lényegi dolog. S mégis, éjjel-nappal a jót a rossztól megkülönböztetni nem képes anyagi forma gondozásával vagyunk elfoglalva. Miért van az, hogy teljes figyelmünket az anyagra irányítjuk, míg a meg nem fogható lényegről megfeledkezünk? Az anyagi a lényegi által létezik, a lényegi azonban semmilyen módon nem függ az anyagitól.

A szem és a fül ablakán behatoló fény akkor sem szűnik meg, ha ezek az ablakok nincsenek. Majd talál más ablakokat, ahol beáramolhat. Vajon a gyertyád fénye által látod a Napot? A gyertyád nélkül is világít és melegít az. Mi szükség van hát a gyertyára?

„Madár szállt le hegyre, majd felreppent
és mintha ott sem lett volna.
S a hegy nem lett se több,
és semmi sem hiányzott róla."

Ha valaki uralkodó mellé szegődik, veszéllyel jár az. Nem feltétlenül az élet elvesztésével – hiszen ettől előbb vagy utóbb úgyis meg kell válni, ma vagy holnap, mit számít az. A veszélyt az jelenti, hogy az uralkodó színre lépésével és befolyása varázsának erősödésével – mintha az egy nagy fényforrás volna – a körébe tartozó, vele bizalmas kapcsolatot fenntartó, tőle pénzt elfogadó ember elkerülhetetlenül annak kívánsága szerint fog beszélni, cselekedni. Az uralkodó evilági dolgokkal kapcsolatos megnyilatkozásai kötik le leginkább az ilyen ember figyelmét, s semmi ellenvetése nem lesz ezekkel szemben.

Az igazi veszély tehát az, hogy fokozatosan elhalványul a valódi forrás iránti tisztelet. Ha az uralkodó érdekei vannak szem előtt, a lelki élet alapját képező másik érdek egyre inkább idegen lesz. Minél messzebbre jut az ember az uralkodó útján, annál kevésbé tudja, miként és merre van az otthona. Ahogyan egyre otthonosabban mozog az evilágiak között, úgy válik egyre idegenebbé saját otthona számára. Kényt-kedvet kiszolgálván, maga is kiszolgáltatottá válik.

Ford. Sárkány László Zoltán